

Posudek oponenta bakalářské práce Lucie Schneiderové Znaková zásoba ČZJ v oblasti lingvistické terminologie

Nad'a Hynková Dingová, Ústav jazyků a komunikace neslyšících FF UK, 2018

Téma, které si vybrala Lucie Schneiderová, jak již bylo uvedeno, je nesmírně zajímavé a pro oblast tlumočení ve vzdělávání také velice přínosné. Nebudu zastírat, že mi však jeho zpracování připadá velmi náročné. Přestože se na půdě FFUK podařilo od roku 1998 vytvořit hned několik slovníků lingvistické terminologie různého rozsahu, typu a pro různé účely (např. Lexikologie pro základní školy [CD-ROM]. Praha: FF UK, 2003; Slovník český jazyk – český znakový jazyk: Školská jazykovědná terminologie pro 1. a 2. stupeň základních škol [CD-ROM]. Praha: FF UK, 2007; slovník obecné lingvistiky, psycholingvistiky a sociolingvistiky – veřejně nepublikovaný) po teoretické stránce však terminologii jako specifické části lexika českého znakového jazyka nebyla v našem prostředí doposud věnována dostatečná pozornost. Práce je druhou předkládanou verzí.

První část práce je zaměřena na vymezení terminologie, chápání termínu „odborná terminologie“ odbornou veřejností, mapuje proměny definice v čase (z mého pohledu je této dílčí části práce vymezen příliš velký prostor na úkor jiných, pro práci nosnějších témat). Jedná se spíše o kompilaci z nevelkého množství materiálu, nikoliv vyčerpávajícího.

Stěžejní část bakalářské práce, která se věnuje procesům utváření termínů (nejdříve v češtině a následně v českém znakovém jazyce) poskytuje ucelený přehled (i když jen heslovitý) samotných procesů. V některých částech však působí velmi nejistě a vzbuzuje pochyby, zda autorka všemu, o čem píše, dostatečně rozumí. Postrádám ilustrující příklady, a to především pochopitelně v části, která se věnuje cizím znakovým jazykům (ASL, ISL, AUSLAN, BSL). **Zde bych uvítala doplnění (dovysvětlení s příklady) alespoň v rámci obhajoby.**

V kapitole 2.3.2. se také objevuje autorkou navržený přehled procesů utváření termínů v českém znakovém jazyce, avšak výklad a doložení příkladů se mi jeví jen jako připravená kostra textu, kterou se nepodařilo dokončit. Text ve své konečné podobě vyvolává více otázek, než přináší odpovědí. Pokusím se je načrtnout v pořadí, jak je text přináší:

- a) Pokud autorka uvádí *Vysuček (2000, s. 14) ve své práci uvádí příklady znaků přejatých do českého znakového jazyka z cizích znakových jazyků, bohužel se však nedozvíme, ze kterých. Uvádí např. znaky GAY a KLASIFIKÁTOR*. Nevedl autorku její badatelský pud k tomu, aby si tento typ informací (poměrně letitých), ověřila, popř. dozjistila?
- b) V té části textu, kde jsou představovány základní procesy vytváření termínů nejsou příklady uváděny systematicky (např. vždy jeden příklad z běžné slovní zásoby v ČZJ + jeden příklad z terminologie obecně + jeden příklad z terminologie získané z analyzovaného jazykového materiálu). Někde příklady nejsou žádné (např. 1b) přejímání z mluveného jazyka), jinde jsou příklady jen obecné (např. A) doslovný překlad), jinde je zase příklad jen z vybraného jazykového vzorku (2a) utvoření vlastního znaku. Není tato nesystematičnost na škodu při snahách o shrnutí získaných poznatků?
- c) Postrádám vysvětlení všech dílčích procesů tak, abych „čtenář“ byl připraven na navazující příklady z českého znakového jazyka, např. v textu věnujícímu se „motivovanému znaku“ a jeho utváření z pohledu českého znakového jazyka na str. 27;

mi není jasné, jak chápe autorka znaky motivované a proces derivace; zmatečná se mi jeví také kap. 3a) přenášení významu na základě společného rysu (opravdu se z pohledu ČZJ jedná v této oblasti jen o nepřímá pojmenování?)

- d) Při vysvětlování opisu v oblasti terminologie na str.31, autorka zmiňuje, že v *případě, že nelze znak vytvořit ani přejmout, můžeme se uchýlit k opisu. Opis bych osobně neřadila mezi procesy utváření znaků, ale spíše pod strategie, které mohu využít, když není znak vytvořen nebo jeho vytvoření není v daný moment účelné.* Nepřipadá autorce podivné, že i v uznávaných slovnících, které vznikly na lingvistických principech, se v hojně míře vyskytuje „opis“ resp. víceslovný termín? **Není možné, že by se jednalo o jeden z rovnocenných principů vytváření terminologie typických pro určitou fázi jejího vývoje?**
- e) Velký problém vidím v kapitole 2.4 Zavádění odborného termínu ve výuce na str. 31 – nerozumím důvodu jejího zařazení do práce. Některé formulace ve mně vzbuzují přinejmenším pochyby, např. *Právem lze očekávat, že v oblasti výuky jazyka bude možno užívanou terminologii rozšiřovat spolu s rozvíjením kompetencí a znalostí žáků.* Připomíná mi to výrok některých pedagogů, ve kterých zmiňují, že ve výuce stačí používat šest znaků, protože žáci stejně více znaků neumí. A až jich budou umět více, mohou používat kultivovanější projev ve znakovém jazyce. **Jak se má k sobě jazyková výuka a principy vzniku terminologie?** Některé závěry se mi zdají přinejmenším povrchní a nijak nepodložené, např. *Při užití termínu musí tlumočnick zvažít, zda už studenti daný termín znají, nebo bude potřeba ho zavést, a v tom případě jakým způsobem. Tato situace může být důvodem, proč je ve slovníku (Školská jazykovědná terminologie; Šúchová – Vysuček – Nováková, 2007) určeném pro výuku českého jazyka na základní škole u termínu SYNTAX uveden opis a na vysokoškolské půdě byl použit znak. Na základní škole se pro žáky nový termín zavádí a je tedy potřeba, aby perfektně porozuměli jeho obsahu. Na vysoké škole už se znalost obsahu termínu předpokládá a je tedy použit přímo znak. Nemůže se prostě jednat o tendenci ve vývoji terminologie jako takové?*
- f) Oceňuji, že se Lucie rozhodla analyzovat pouze jeden získaný jazykový materiál (slibovalo to možnost, že se dostane více pod povrch zkoumaného problému). Jen nerozumím, proč vyexcerpované termíny z uvedeného materiálu srovnává hned se třemi slovníky, přičemž je každý určený jinému prostředí, jinému cílovému uživateli. Autorka uvádí: *Vzhledem k tomu, že se první jmenovaný slovník (bližší představení viz podkapitola 3.4.1) zaměřuje na nižší stupeň jazykového vzdělávání a druhý jmenovaný tak činí v kombinaci s vymezením na určitou oblast jazyka, chtěla bych ověřit, zda se v těchto vybraných případech, tedy slovníku a mém vzorku, neodlišuje užívaná terminologie (pouze) vlivem vzdělávacího stupně. Jak to chtěla Lucie realizovat? Jaký je závěr těchto úvah? Nehraje náhodou také roli rozdílná doba vzniku slovníků a relativně velká vzdálenost od současné, do značné míry již usazené terminologie?* Nejstarší použitý slovník vznikl v roce 2003, tj. před 15 lety z celkové 20tileté historie oboru.
- g) Zajímá mě způsob samotného výběru znaků z jazykového materiálu. **Je nahrávka v celém rozsahu součástí práce?** (Bohužel se mi nepodařilo najít na ni v práci odkaz) **Opravdu byly použity všechny termíny z nahrávky? Popř. které termíny a proč nebyly zařazeny?**
- h) Zpracování jazykového materiálu i s ohledem na zadání mi připadalo zásadní, autorka přislíbila věnovat se formální a sémantické motivaci znaků. Formální motivace znaků

je jen pojmenována (v tabulce), avšak není doplněna o alespoň základní analýzu či diskuzi, a sémantická motivace znaků z textu vypadla úplně.

- i) V kap. 3.4 Porovnání se slovníky se autorka pokouší o komentáře typu: *KONCOVKA – Ve výuce byl použit znak KONEC a klasifikátor, který naznačoval polohu koncovky a její délku (velikost)*⁴⁰, ve slovníku byl navíc použit znak PŘIDAT. Domnívám se, že ve slovníku je termín realizován opisem. Očekávala bych, že se autorka shrne zaznamenané posuny a změny v použité terminologii, případně pojmenuje určité tendence v jejím vývoji na základě s vybraným slovníkem. To se bohužel v práci neobjeví.
- j) Bohužel v celé práci je mnohokrát jen konstatování
- v části 2a) vytvoření vlastního znaku se nabízí otázky: co je „vlastní znak“; na základě jakých „lingvistických“ principů tedy vzniká? *Například znak pro termín MORFÉM byl, dle výpovědi R. Novákové, vytvořen skupinou neslyšících odborníků na půdě oboru Čeština v komunikaci neslyšících na FF UK. Existoval již termín FONÉM přejatý z jiného znakového jazyka, který svou podobou poukazoval na nejmenší jednotku jazyka, a MORFÉM byl vytvořen na velmi podobném principu. Princip bohužel vysvětlený není. Ze znaků analyzovaných ve druhé části práce můžeme uvést následující: Sémanticky motivované znaky: ČÍSLOVKA, NEŽIVÝ, PODMĚT, PŘEDMĚT, ŽIVÝ. Ikonicky motivované znaky: MORFÉM, SKLOŇOVÁNÍ, SYNTAX, VZOR, ZKRATKA. Tvrzení není nijak podloženo, vysvětlené, odůvodněné.*
 - *Z druhé části mé práce mohu pro příklad (složenin) uvést termíny ŽENSKÝ ROD (ŽENA+ROD), dále ještě uvedeno MNOŽNÉ ČÍSLO, MUŽSKÝ ROD, PŘÍDAVNÉ JMÉNO. Opravdu se jedná o složeniny? Není to např. spíše sousloví a jeho doslovný překlad?*
 - *Jako příklad ze svého výzkumu uvádím termín PÁD, který je artikulován shodně jako znak PADAT. Při pojmenovávání lingvistické terminologie tedy došlo k rozšíření významu na základě podobnosti. Dále je uveden ještě příklad přenášení významu na znaku DUBLETA. Opravdu se jedná o rozšíření významu? Na základě jakých podobností?*
 - *Vybírám například termíny SYNTAX, ARGOT, PRANOSTIKA nebo MORAVISMUS. Mohu požádat o vysvětlení, proč se jedná o opis, resp. z jakých jednotek je opis složený?*
 - *V případě znaku DUÁL se jedná opravdu s jistotou jen o přejímku z cizího jazyka? Není možné znak a princip jeho vytvoření nahlédnout i jinak? Co například znak OBA, „DVA V JEDNOM“? Také se jedná o přejímku?*
- k) V závěrečném shrnutí se objevuje konstatování *Dále je důležité, že se ve slovnících objevují opisy, což naznačuje určité rozlišování úrovní v užívané terminologii v závislosti na stupni vzdělávání. S vyšším stupněm vzdělávání se pojí také užívání latinské terminologie, které se v českém znakovém jazyce projevuje např. v mluvním komponentu (viz SYNTAX a NEUTRUM). Můžeme si také, alespoň se svého vzorku týče, všimnout, že se ve slovnících, které jsou určeny pro nižší stupně, více používají analytické způsoby vyjádření termínu – složenina, opis, než je tomu ve výuce na vysokoškolské půdě. Nejsm si jistá, jestli tento závěr je relevantní. Opravdu to tak je? Není to důsledek toho, že a) účel využití slovníků byl u všech vybraných slovníků různý, b) datace vzniku slovníků byla značně různá?* Autorka dále uvádí: *Analýza doložila, kterými procesy, popsány v části výkladové, byly znaky ze zkoumaného vzorku utvářeny, a*

naznačila tak i to, které z těchto procesů se při tvorbě daných termínů uplatnily častěji.
Mohu požádat o tuto analýzu procesů a její závěr? Jaký z uvedených procesů je pro českou terminologii nejproduktivnější a proč?

Práce je otevřením nesmírně zajímavého a pro poznání českého znakového jazyka i velmi důležitého tématu. Na mnoho otázek nemusíme znát jednoznačné odpovědi, ale očekávala bych, že některé bude autorka na základě pečlivé lingvistické analýzy otevřeně problematizovat. Ve výsledku však práce přináší mnohem více pochybností a polemik než přijatelných závěrů. Zřejmě se na výsledné podobě textu odráží opět neúprosný boj s časem, který autorka podle všeho vedla.

Jazyková úroveň práce není na špatné úrovni. Hůře hodnotím typografickou úpravu textu, např. nadbytečné odstavce (na str. 9), překlapy (na str. 10) apod.

Zároveň je mi velice líto, že práce nebyla vložena s anotací v českém znakovém jazyce. Vzhledem k tématu by to bylo více než žádoucí. Pevně věřím, že to Lucie udělá dodatečně.

Závěr:

Bakalářská práce splňuje požadavky na bakalářské práce kladené. V případě, že se autorce práce podaří přesvědčivě odpovědět na dotazy, navrhuji hodnotit stupněm dobře, ale o definitivní klasifikaci rozhodne opravdu až vlastní průběh obhajoby.

Praha, 29. srpna 2018

Nad'a Hynková Dingová